

HAL
open science

Koryun Atoyán

► **To cite this version:**

Koryun Atoyán. . The contemporary issues of economic development in the Republic of Armenia, 23th conference of Armenian State University of Economics, Oct 2013, Yerevan, Armenia. pp.5-12. hal-03284593

HAL Id: hal-03284593

<https://hal.science/hal-03284593>

Submitted on 12 Jul 2021

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ԿՈՐՅՈՒՆ ԱԹՅԱՆ

Տնտեսագիտության դոկտոր,
պրոֆեսոր, ՀՊՏՀ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հիմնարարներ. համալսարանական գիտություն, բարձրագույն կրթություն, գիտական և կրթական քաղաքականություն, կրթության կառավարում

Շուկայական տնտեսության ժամանակակից պայմաններում համալսարանական գիտության և բարձրագույն կրթության զարգացումը տնտեսության առաջընթացի և տնտեսական զարգացման արդյունավետ քաղաքականության հիմնական երաշխիքն է: Համալսարանական հիմնարար գիտության աստիճանական զարգացումը՝ որպես ժամանակի հրամայական, բարձր տեխնոլոգիական տնտեսության ձևավորման առանցքային նախադրյալն է: Կասկած չի հարուցում այն փաստը, որ ինչպես զարգացած, այնպես էլ զարգացող երկրների բարգավաճման անկյունաքարը համալսարանական գիտության և բարձր տեխնոլոգիաների վրա հիմնված գիտելիքի տնտեսությունն է:

Համալսարանական գիտության և պետության տնտեսական զարգացման քաղաքականության կորդինացումը ենթադրում է.

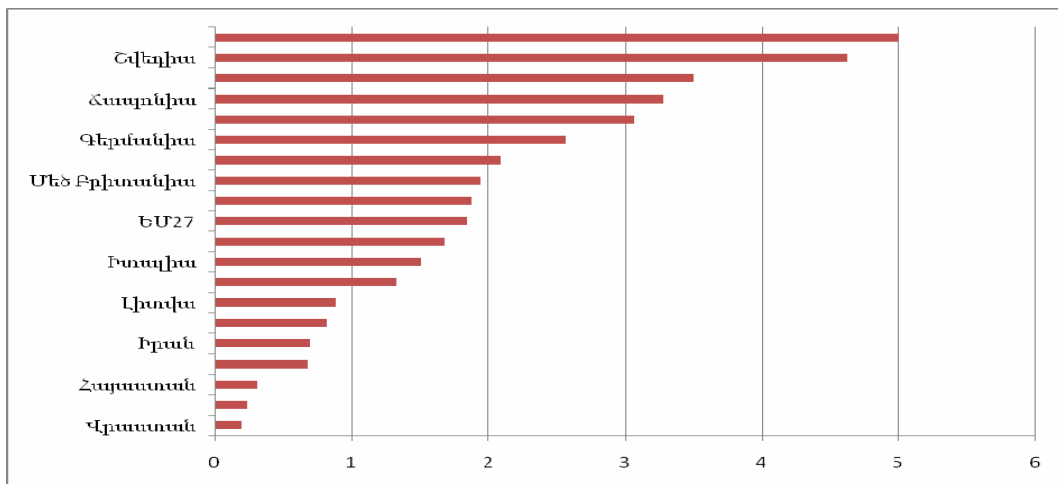
- Համալսարանական գիտության և առաջատար տեխնոլոգիաների ոլորտի կառավարման համակարգի կատարելագործում,
- գիտության, կրթության և տեխնիկայի բնագավառի բարձր որակավորում ունեցող երիտասարդ կադրերի թվի աճի ապահովում,
- գիտության ոլորտի ենթակառուցվածքների և նյութատեխնիկական բազայի արդիականացում,
- հիմնարար և կիրառական բնույթի, ներառյալ տնտեսության մեջ օգտագործվող, գիտելիքի ձեռքբերմանն ուղղված հետազոտությունների խթանում,
- կրթության, գիտության, տեխնոլոգիաների և նորաստեղծական ներդաշնակ համակարգի ձևավորման նախադրյալների ստեղծում,
- միջազգային գիտական և գիտատեխնիկական համագործակցության հետագա զարգացում:

Գիտության և բարձրագույն կրթության զարգացումը խիստ կենսական նշանակություն ունի հատկապես բնական պաշարներով ոչ հարուստ, աշխարհաքաղաքական բարդ խնդիրներ ունեցող Հայաստանի համար: Հիմնարար գիտությունների և բարձր տեխնոլոգիաների զարգացումը արդյունավետ և մրցունակ հիմք է գիտատար ապրանքի և տնտեսության զարգացման արդի մարտահրավերների հաղթահարման համար:

Հայաստանի Հանրապետությունում համալսարանական գիտության զարգացումը ոչ միայն ազգային հպարտության խնդիր է, այլև՝ տնտեսության հետագա զարգացման, աղքատության հաղթահարման, նոր աշխատատեղերի ստեղծման, ազգային և առանձնապես տնտեսական անվտանգության ամրապնդման, երկրի մրցունակության ու միջազգային վարկանիշի բարձրացման գրավական:

Գիտության վրա հիմնված առաջատար տեխնոլոգիաներն ու նորաստեղծական տնտեսությունը գիտելիքահենք հասարակության մոդելի կարևորագույն հիմնադրույթներն են: Վերջինիս առաջընթաց զարգացումն ու կայունությունը պայմանավորված են հասարակության և նորաստեղծական տնտեսության արդյունավետ գործունեությունն ապահովող գիտելիքի ստեղծմամբ և կիրառմամբ՝ նպատակ ունենալով բարձրացնելու երկրի բնակչության բարեկեցության մակարդակը: Ընդհանուր առմամբ, տնտեսությունը համարվում է գիտելիքի վրա հիմնված, երբ գիտելիքը և մասնագիտական հմտությունը հանդես են գալիս որպես զարգացման կարևորագույն ռազմավարական ռեսուրսներ, իսկ պետական կառավարման, տնտեսական, սոցիալական, մշակութային, բնօգտագործման և այլ ոլորտների նպատակները ձեռք են բերվում գիտելիքի, գիտական վերլուծությունների, քննարկումների և փոխգործակցության շնորհիվ:

Երկրի գիտության ոլորտի զարգացումը կոչված է ապահովելու ՀՆԱ կայուն աճ: Մասնավորապես, ըստ Եվրամիության վիճակագրական ծառայության /Եվրոստատի/ պաշտոնական տվյալների՝ 2012 թ. գիտական հետազոտությունների և մշակումների համախառն ներքին ծախսերը ԵՄ 27 պետություններում միջինը կազմել են ՀՆԱ 1.84%-ը, Բալթյան պետություններում՝ 0.8-1.0, Ռուսաստանի Դաշնությունում՝ 1.33, իսկ ամենաբարձրը շարունակում է մնալ Իսրայելում՝ 5.0% (տե՛ս գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1. 2012 թ. ՀՀ-ում ու մի շարք օտարերկրյա պետություններում գիտական հետազոտությունների և մշակումների համախառն ներքին ծախսերը որպես ՀՆԱ %՝ ըստ Եվրոստատի և Տնտեսական համագործակցության ու զարգացման կազմակերպության տվյալների

Պետության կողմից գիտության կառավարումը պետք է ներդաշնակի կրթության և մշակույթի ոլորտներում իրականացվող քաղաքականությանը, նկատի ունենալով, որ վերոնշյալ ոլորտները փոխկապակցված են հետևյալ բանաձևով՝ «գիտությունը նոր գիտելիք է գեներացնում, կրթության միջոցով փոխանցում է սերունդներին, իսկ ձեռք բերած գիտելիքը պահպանում է մշակույթը»:

Գիտական և կրթական քաղաքականության հիմքում պետք է լինեն ստեղծագործական նախաձեռնություններին աջակցումը, ինքնությունների ստեղծման ողջունումը, մշակութային բազմազանության և միջմշակութային հաղորդակցության քաջալերումը:

Պետության դերը գիտության և կրթության ոլորտների կառավարման գործում ինքնակազմակերպման մեխանիզմների ստեղծումն է և ստեղծագործական գործընթացներին միջամտության բացառումը: Համակարգի կենտրոնում պետք է լինի գիտական, կրթական, մշակութային արդյունք ստեղծողի անհատականությունը:

ՀՀ գիտական և կրթական քաղաքականության մեջ քաղաքացու ներգրավվածության և անհատի ստեղծագործական ազատության ապահովումը երաշխավորում է բազմաձև մասնակցության հնարավորություններ՝ ինչպես մասնավոր-անհատական, այնպես էլ հասարակական, համայնքային և այլ բնույթի նախաձեռնություններով:

Երկրի տնտեսական զարգացման արդյունավետությունը մեծապես կախված է նաև միջազգային ասպարեզում ոչ նյութականացված բնագավառների զարգացման ներուժային հնարավորություններից: Գիտելիքը, որպես յուրահատուկ մտավոր արժեք, նման նյութականացված արտադրանքին, պետք է «արտադրել-փոխադրել-վաճառել»: Սա գործունեության յուրահատուկ տարատեսակ է և ենթակա է առանձնահատուկ ուշադրության: Ավելին, ՀՀ մասնակցությունը միջազգային կրթական համակարգին, բնականաբար, կարող է նպաստել հանրապետության ներսում կրթական և գիտական ներուժի մեծացմանը: Ներկայում 45 երկրների շարքում ՀՀ-ն նույնպես Բոլոնիայի հռչակագրի շրջանակներում ակտիվ մասնակցություն է ցուցաբերում եվրոպական միասնական կրթական տարածքի ձևավորմանը: Դա միասնականացված ուսումնամեթոդական և գիտական ռեսուրսների ստեղծման խնդիրը դարձնում է հրատապ, որ նույնպես դրական նախապայման կարող է լինել արտաքին կրթական գործունեության իրականացման ճանապարհին: Հատկապես ուսուցման, ծրագրերի և աստիճանների համակարգի, ուսուցման որակի ապահովման և աստիճանների փոխադարձ ճանաչման այս երեք առանցքային և գերակայող ուղղություններով եվրոպական կրթական միասնական տարածքի ստեղծման ծրագրի իրականացումից հետո առավել նպաստավոր նախադրյալներ կառաջանան արտաքին կրթական գործունեության համար:

Արտաքին գիտական և կրթական գործունեության համար բացառիկ բարենպաստ նախադրյալներ են առաջադրել տեղեկատվական տեխնիկական ժամանակակից գլոբալ համակարգերը, որոնք հանդես են գալիս որպես գիտելիքի վերարտադրության, կուտակման, փոխադրման և սպառման ինքնատիպ կրիչներ: Այդ համակարգը, որը հնարավորություն է տալիս կուտակելու ուսումնամեթոդական բնույթի տեղեկատվություն և փոխան-

ցելու ցանկացած հեռավորության վրա, սպառողին ապահովում է հեռավար ուսուցման տեխնոլոգիայով, որի առավելությունների շարքին կարելի է դասել.

- ժամանակի չափազանց արդյունավետ օգտագործումը, այդ աղբյուրից գիտելիքի ձեռքբերման բավականին մատչելիությունը և տեխնիկական օգտագործման հարմարավետությունը,
- ուսուցման այս նորարարական ձևին նոր սերնդի կողմից դրսևորված հակվածությունը,
- առանց բնակության վայրը փոխելու՝ օրվա ցանկացած պահին արդիական գիտելիքների ձեռք բերման համար առաջացած նոր հնարավորության օգտագործումը,
- մշտապես գործնական աշխատանքի ներդաշնակումը տեսական գիտելիքների ստացմանը,
- ինքնակրթության և ինքնաորակավորման համար անհրաժեշտ նոր պայմանների առաջացումը,
- աշխարհի ամենաառաջավոր ուսումնական հաստատությունից օգտվելու բացառիկ հնարավորությունը և այլն:

Թվարկված առավելություններն ուսուցման այս եղանակը դարձնում են բավականին մրցունակ ու հեռանկարային:

Ի տարբերություն արդյունաբերական նյութականացված ռեսուրսի՝ մտավոր ռեսուրսը՝ գետելիքը, չի սպառվում, այլ անընդհատ վերարտադրվում է, որը և տնտեսական առումով բարձր արդյունավետություն կարող է ապահովել և՛ այսօր, և՛ հեռանկարում: Ավելին, ուսուցման ավանդական ձևի հետ համեմատած, երբ ուսանողի և դասախոսի անմիջական շփումը պարտադիր է, ոչ անմիջական համակարգով գիտելիքի առաքումը բազմաթիվ, գործնականապես անսահմանափակ թվով ուսանողների ընդգրկման հնարավորություն է ընձեռում, ինչը հանգեցնում է ուսուցման ինքնարժեքի իջեցման և, բնականաբար, ուսուցման ցածր սակագների սահմանման, որ նպաստում է հեռավար համակարգով արտահանված գիտելիքի (մտավոր ապրանքի) իրացման մասշտաբների մեծացմանը:

Եվրոպական համալսարանների ընկերակցության Գլազգոյի հոչակագրում ձևակերպված են ուժեղ համալսարանների հատկանիշները: Այդպիսիք գործում են՝ ելնելով երկրում գիտելիքի հասարակության կառուցման գործընթացներում ակտիվ մասնակցության և «ուսումնառություն՝ ողջ կյանքի ընթացքում» սկզբունքներից, նպաստում բարձրագույն կրթության բարձր որակին, հետազոտական և նորաստեղծական գործունեությանը: Դրան հասնելու համար մենք պետք է ունենանք իրենց ուժերին վստահ համալսարաններ, որոնք ունակ են որոշելու սեփական զարգացման ուղիները, ինչպես նաև ներդրում ունենալու երկրի սոցիալական, մշակութային և տնտեսական առաջընթացի ապահովման գործում:

Խնդիրն այն է, որ բարձրագույն կրթական ծառայությունների հայաստանյան շուկա շարունակում են ներթափանցել արտասահմանյան համալսարաններ՝ ստեղծելով կոշտ մրցակցային միջավայր: Մեր համալսարանները ստիպված են ընդունելու այդ մարտա-

հրավերը, ինչը ենթադրում է. նախ՝ հետազոտական գործունեության ուժեղացում ու նրանց կերպավորում հետազոտական համալսարանների, երկրորդ՝ միջազգայնացում, և ըստ այդմ համալիր միջոցառումների իրականացում, որոնցից են՝ ուսումնական ծրագրերի միջազգայնացումը, ուսանողների և դասախոսների փոխանակման ընդլայնումը, արտասահմանյան գործընկեր համալսարանների հետ համատեղ բակալավրիական, մագիստրոսական ծրագրերի իրականացումը, միջազգային համաժողովներին մեր գիտնականների մասնակցությունը, միջազգային հրատարակումները և այլն: Միաժամանակ վերջինները հնարավոր կլինեն միայն հետազոտություններում ակտիվ ներգրավված, ստեղծարար մտածելակերպով պրոֆեսորադասախոսական համակազմի առկայությամբ: Ընդ որում խոսքը չի վերաբերում միայն ըստ գիտական բնագավառների հետազոտություններին, այլև ուսումնական ծրագրերի և տեխնոլոգիաների հետազոտություններին ու մշակումներին՝ հաշվի առնելով նախորդի հետ վերջինիս օրգանական միասնությունը: Իսկ դրա համար պահանջվում են համապատասխան կառուցակարգեր, ներդրումներ:

Հանրապետության գիտակրթական ընդհանուր ներուժը, ուսումնական և գիտահետազոտական բազմաթիվ հաստատությունները, կրթության բնագավառում ազգային ավանդույթները, տարածաշրջանների երկրների հետ համեմատած բարձր որակավորում ունեցող մասնագետներով ապահովվածությունը բոլոր անհրաժեշտ նախադրյալներն են ստեղծում արտաքին գիտական և կրթական գործունեության արդյունավետության բարձրացման համար: Ավելին, Հայկական սփյուռքի առկայությունը, մայրենի լեզվով գիտելիքի արտահանումը և մատչելի հիմունքներով դրա իրացումը ընդգծում են խնդրի լուծման անհրաժեշտությունը ոչ միայն ֆինանսական ռեսուրսների ներկրման, այլև հայապահպանության խաթարված հիմքերը ամրացնելու, յուրաքանչյուր գաղթօջախում հայկական ներուժը մեծացնելու տեսակետից: Այսպիսով, արտաքին գիտական և կրթական գործունեությունը և՛ տնտեսական, և՛ ազգային տեսանկյունից ՀՀ-ում դարձել է խիստ հրատապ: Այնպես որ ժամանակն է, որ ՀՀ-ն մտնի համաշխարհային կրթական շուկա, ըստ մասնագիտությունների մասնակցի կրթական գործունեության միջազգային բաժանման համակարգին և ունենա իր յուրահատուկ նիշը:

Համաշխարհային տնտեսության գլոբալացման պայմաններում գիտության ոլորտի ենթակառուցվածքների արդիականացումը կլինի ինքնանպատակ, եթե չապահովվի դրանց արդյունավետ և նպատակային շահագործումը բարձր մասնագիտական որակավորմամբ կադրերի կողմից: Այս իմաստով բացառիկ ռազմավարական նշանակություն է ստանում բարձր կրթական մակարդակով մասնագետների, գիտական ներուժի վերարտադրության խնդիրը, քանի որ այսօր սրվել է նաև պետությունների մրցակցությունը կրթական մակարդակ ունեցողների ներգրավման ուղղությամբ: 21-րդ դարում համաշխարհային տնտեսության զարգացման հիմնական հրամայականն ինտելեկտի և գիտելիքի վրա հիմնված հասարակության ձևավորումն է, որի համատեքստում պետական ու ազգային կարևորագույն խնդիրը կրթության համակարգի առաջանցիկ զարգացումն ու միջազգային ասպարեզում նրա մրցունակության ապահովումն է:

Ինչպես ցույց է տալիս համաշխարհային փորձը, նորարարական զարգացումը չի կարող կախված լինել միայն պետություններից, մասամբ կարող է ֆինանսավորվել ոչ պետական, մասնավոր հատվածի կողմից:

Ելնելով երկրում ստեղծված ֆինանսական իրավիճակից՝ առաջնահերթություն է դառնում գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացման նպատակով մասնավոր հատվածի հետ համագործակցությունը, որին ուղղված առաջին քայլը պետք է լինի բիզնես-ինկուբատորների ստեղծումը, իսկ վերջնական նպատակը հետազոտական համալսարանն է: Բիզնես-ինկուբատորները կապահովեն կրթության և գիտության ինտեգրումը, ինչպես նաև կարևոր դեր կխաղան բուհի գիտահետազոտական աշխատանքների պահանջարկի բարձրացման գործում:

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի զարգացման գերակայություններից է կրթության և գիտության բարձր որակը, որն ապահովվում է դրանց ինտեգրմամբ և փոխհարստացմամբ: Առաջադրված խնդիրներին հասնելու՝ ՀՊՏՀ ռազմավարական ուղղություններից առավելապես կարևորվում են.

1. Առավելագույնս համախմբել համալսարանի գիտահետազոտական ներուժը՝ կրթական ծրագրերի և գիտական գործունեության զարգացման նպատակով:
2. Տնտեսության գերակա ոլորտների զարգացման նպատակով իրականացնել գիտահետազոտական մշակումներ և առաջադրել պետական կառավարման մարմիններին: Այս տեսանկյունից շրջադարձային կարելի է համարել «Ամբերդ» հետազոտական կենտրոնի ստեղծումը, որի առանցքային նպատակների շարքից առավելապես կարևորվում են համալսարանում գիտահետազոտական, գիտակրթական և գիտամեթոդական գործունեության զարգացումը, երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման և անվտանգության ապահովման ոլորտներում հետազոտությունների կատարումը, համալսարանի գիտական մտքի համախմբումը, կրթական գործընթացի հետ գիտական հետազոտությունների կապի ապահովումը, գիտահետազոտական աշխատանքներում ուսանողների և ասպիրանտների ներգրավումը, աշխարհի և հայաստանյան առաջատար «ուղեղային կենտրոնների» փորձի ուսումնասիրությունն ու տեղայնացումը, հետազոտական աշխատանքների արդյունքների առևտրայնացումը, նորարարական մշակումների իրականացումը, հետազոտությունների արդյունքների հրապարակայնացումը, հետազոտական պայմանագրերի և դրամաշնորհների ներգրավումը, գիտական, ուսումնակրթական սեմինարների և աշխատաժողովների անցկացումը:
3. Ապահովել գիտահետազոտական աշխատանքների և կրթական գործընթացների ինտեգրումը՝ գիտահետազոտական աշխատանքներում ընդգրկելով ուսանողներին և ասպիրանտներին:
4. Ռազմավարական գործընկերության հիման վրա ստեղծել գիտահետազոտական լաբորատորիաներ՝ դրամաշնորհային տարբեր ծրագրերի շնորհիվ:
5. Առևտրայնացնել գիտահետազոտական աշխատանքները, մասնավոր հատվածի հետ իրականացնել գործնական նշանակության համատեղ հետազոտություններ:

6. Ամրապնդել գիտական համագործակցության առկա կապերը և ձևավորել նորերը՝ արտերկրի հեղինակավոր համալսարանների հետ, զարգացնել արտերկրի բուհերի և գիտական կենտրոնների հետ գիտական համագործակցություն՝ ակտիվացնելով մասնակցությունը դրամաշնորհային ծրագրերին:
7. Ակտիվացնել և շարունակական դարձնել 2011 թ. սկիզբ առած՝ բուհի ամբիոնների կողմից գիտական նստաշրջանների, սեմինարների, կլոր սեղանների և գիտական բանավեճերի անցկացումը՝ պետական կառավարման մարմինների և մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչների ներգրավմամբ:

Կրթությունն այն բնագավառն է, որ անընդհատ բարեփոխման անհրաժեշտություն ունի: Եվ պետք է զարգանա հասարակական պահանջներին համընթաց: Համաձայն միջազգային հեղինակավոր հետազոտությունների՝ ցանկացած երկրի զարգացման համար անհրաժեշտ է, որ այնտեղ գիտությանը հատկացվի ՀՆԱ 2-3%-ը: ՀՆԱ 1%-ն այն շեմն է, որն անհրաժեշտ է, որպեսզի գոնե պահպանվի առկա մակարդակը, դրանից ցածր ֆինանսավորման դեպքում երկրին անխուսափելի հետընթաց է սպասվում: Գիտությունը պետության ամենաարդյունավետ ռազմավարական ներդրումն է, որը թե՛ կարճաժամկետ և թե՛ երկարաժամկետ կտրվածքով իր նպաստն է բերում մյուս բոլոր ճյուղերի առաջընթացին ու ներդաշնակ զարգացմանը: Գիտությունն է նախասահմանում պետության սոցիալ-տնտեսական զարգացման ընդհանուր մակարդակը: Հետևապես ներկայում մեր առաջնահերթ խնդիրը գիտությունը կրթության և տնտեսության հետ շաղկապելն է՝ գիտության բնագավառում բարեփոխումների շարունակականության ապահովման ճանապարհով:

Հողվածում գիտության վրա հիմնված առաջադարձ տեխնոլոգիաներն ու նորաստեղծական տնտեսությունը դիտարկվում են որպես գիտելիքահենք հասարակության մոդելի կարևորագույն հիմնադրույթներ: Վերջինիս առաջընթաց զարգացումն ու կայունությունը պայմանավորված են հասարակության և նորաստեղծական տնտեսության արդյունավետ գործունեությունն ապահովող գիտելիքի ստեղծմամբ և կիրառմամբ՝ նպատակ ունենալով բարձրացնելու երկրի բնակչության բարեկեցության մակարդակը:

Պետության կողմից գիտության կառավարումը պետք է ներդաշնակի կրթության և մշակույթի ոլորտներում իրականացվող քաղաքականությանը, նկատի ունենալով, որ վերոնշյալ ոլորտները փոխկապակցված են հերկյալ բանաձևով՝ «գիտությունը նոր գիտելիք է գեներացնում, կրթության միջոցով փոխանցում է սերունդներին, իսկ ձեռք բերած գիտելիքը պահպանում է մշակույթը»:

КОРЮН АТОЯН

СООТНОШЕНИЯ УНИВЕРСИТЕТСКИХ ЗНАНИЙ И ПОЛИТИКИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

В статье передовые технологии и инновационная экономика рассматриваются как важнейшие основополагающие модели общества, основанного на знаниях. Развитие и стабильность последнего обусловлены созданием и применением знаний, обеспечивающих результативную деятельность общества и инновационной экономики, цель которой - повышение уровня благосостояния населения страны.

Управление наукой со стороны государства должно соответствовать политике, осуществляемой в сфере образования и культуры, имея ввиду, что данные сферы взаимосвязаны по следующей формуле: "Наука порождает новые знания, передавая потомкам через образование, а приобретенные знания сохраняют культуру".

KORYUN ATOYAN

PARITIES OF UNIVERSITY KNOWLEDGE AND POLICY OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

High technologies and the innovative economy, based on knowledge, are the major establishing models of a society. Development and stability of the last are based on creation and application of the knowledge providing productive activity of a society and innovative economy - which purpose increase of a standard of well-being of the population of the country.

Management of a science by Government of the country should correspond the policy which are carried out in sphere of formation and culture, having in view of, that the given spheres are interconnected under the following formula: "the Science generates new knowledge, transferring descendants through formation, and acquired knowledge keep culture".